

скласти конкуренцію озимим сортам. Тому одним із важливих елементів збільшення виробництва якісного зерна пшениці є підбір ярих сортів для конкретних ґрунтово-кліматичних умов.

Оцінку сортів пшениці ярої, рекомендованих для впровадження у виробництво, проводили у 2024 році на Полтавській державній с.-г. дослідній станції ім. М. І. Вавилова ІС і АПВ. Предметом дослідження були сорти пшениці ярої різних селекційних установ (ННЦ «Інститут землеробства» НААН, Миронівський інститут пшениці ім. В.М. Ремесла, Інститут рослинництва ім. В. Я. Юр'єва НААН): 'Рання 93', 'Недра', 'Кайдашиха', 'Ярина', 'Танок', 'Колос Поліський', 'Веснянка', 'МПП Злата', 'Оksamит миронівський', 'МПП Олександра', 'Деміра'.

Технологія вирощування пшениці ярої в досліді загальноприйнята для ґрунтово-кліматичної зони. Попередник – зернобобові культури. Посівна площа ділянки 80 м², облікової – 40 м². Сівба проведена 4 квітня.

Клімат Полтавської області помірно-континентальний з нестійким зволоженням, холодною зимою і жарким, а часто і сухим літом. Середньобогаторічна температура повітря становить 8,4°C, кількість опадів – 519 мм. За вегетаційний період (квітень–липень) середня температура повітря складає 16,4°C, сума опадів – 203 мм. Погодні умови періоду вегетації в рік проведення досліджень виявилися складними для вирощування пшениці ярої. Сума опадів за період сільськогосподарського 2024 р. склала 460 мм, середня температура повітря – 11,9°C. За вегетаційний період середня температура повітря дорівнювала 19,9°C, а сума опадів – 71 мм. Такі погодні умови в деякій мірі негативно вплинули на ріст та розвиток рослин.

УДК 633.12:631.524.5

Тригуб О. В., к. с.-г. н., в. о. заступника директора дослідної станції з наукової роботи, завідувач лабораторії зернобобових, круп'яних культур та кукурудзи

Устимівська дослідна станція рослинництва Інституту рослинництва ім. В.Я. Юр'єва НААН
e-mail: trygub_oleg@ukr.net

АГРОБІОЛОГІЧНИЙ ПІДБІР СОРТІВ ГРЕЧКИ ЇСТІВНОЇ ЗА АДАПТИВНИМИ ОЗНАКАМИ

Гречка серед інших сільськогосподарських культур, задіяних у виробництві, займає особливе місце, хоч зараз у багатьох джерелах її називають «нішевою». За свою історію вона не раз переживала відродження і знову часи, коли інтерес до неї, а значить і вирощування, було справою справжніх цінителів і ентузіастів. Разом з тим, за історичними даними, в Україні вона вже давно стала національною культурою, а селяни – гречкосіями. Попит на гречану крупу в Україні завжди знаходиться на високому рівні, що викликано, як традиційністю вживання гречаної продукції, так і унікальними властивостями гречаного зерна: за вмістом білків, вітамінів, незамінних кислот, смаковими якостями. А останнім часом з'являються нові або не оправдано забуті продукти гречаного

З результатами вимірювань висота рослин у досліді коливалася від 55,9 см до 82,9 см. Найбільшою висоти набули рослини сортів 'Танок' (82,9 см), 'Оksamит миронівський' (76,3 см), 'Колос Поліський' (71,6 см), 'Деміра' (68,1 см). Нижчі за висотою були сорти 'Недра', 'МПП Олександра', 'Рання 93' – 55,9 см, 56,9 см, 60,1 см, відповідно. Залежно від сорту змінювалася і довжина колоса. Найбільше це значення мав сорт 'Рання 93' – 10,1 см. Також довжиною колоса відзначилися сорти 'Веснянка' – 8,7 см, 'МПП Злата' – 8,6 см, 'Танок' – 8,2 см, 'Оksamит миронівський' – 8,1 см. Найменшу довжину колоса мав сорт пшениці ярої (твердої) 'Деміра' – 5,0 см. У середньому по досліді показник довжини колоса знаходився на позначці 7,9 см, а кількість зерен у колосі – 26,9 шт. Найбільше зерен у колосі формувалося у сортів 'Танок' – 33,2 шт., 'МПП Злата' – 31,9 шт., 'Колос Поліський' – 30,4 шт. Щодо маси 1000 шт. насінин, то вона становила в середньому 32,0 г і найбільшою була у вищезгаданих сортів – 32,5–33,4 г.

Проведеними дослідженнями була визначена урожайність пшениці ярої, яка склала в середньому 2,12 т/га. Найбільші показники урожайності були в сортів 'Оksamит миронівський' – 2,88 т/га, 'МПП Злата' – 2,51 т/га, 'Танок' – 2,42 т/га, 'Колос Поліський' – 2,40 т/га. Сорт пшениці ярої (твердої) 'Деміра' сформував урожайність на рівні 2,04 т/га. У інших сортів урожайність становила 1,65–1,96 т/га.

Висновки. Погодні умови випробувального року не дали змоги розкритися генетичному потенціалу сортам пшениці ярої. Однак такі сорти як 'Оksamит миронівський', 'МПП Злата', 'Танок', 'Колос Поліський' проявили стійкість до несприятливих погодних умов і були більш продуктивними серед сортів, які досліджувалися.

виробництва, які значно розширюють напрями вживання гречки. Гречка як рослина має також надзвичайні властивості створювати унікальні продукти такі, як загально визнаний найбільш цілющим і смачним, гречаний мед. Вона є незамінним компонентом екологічного конвеєра землекористування, як культура, яка не потребує отрутохімікатів при своєму правильному вирощуванні. Існує ціла низка медичних препаратів різних напрямів використання головним компонентом яких є гречкова рослина.

Все це ставить перед виробничниками головне завдання – проводити вирощування гречаного зерна, яке за своєю кількістю задовольняє вимоги вітчизняної переробної промисловості, а також використати можливість задоволення потреб

зовнішнього ринку. Останнім часом, спостерігається стійка тенденція до збільшення попиту на якісну гречану продукцію як на Азійському, так і на Європейському ринках. Україна має значний сортимент матеріалу гречки, дозволений для використання (вітчизняні і зарубіжні сорти), здатний задовольнити вимоги будь-якого напряму гречаного сільськогосподарського виробництва. Виробничникам запропоновано у 2025 році 29 сортів гречки їстівної (*Fagopyrum esculentum* Moench.) та три сорти гречки татарської (*Fagopyrum tataricum* Gaertn.) занесених до Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні. Інше питання, чи всі вони задовольняють потреби у кількості та якості отриманої продукції, а особливо у стабільності кількості отриманої з одиниці площі продукції. Особливо стабільність рівня продуктивності є головною пересторогою у вирощуванні гречки більшістю виробничників. Дослідженню цього питання приділяється значна увага, але необхідний поріг стійкості гречкової рослини до дії абіотичних факторів сьогодні ще не подоланий. Деяко покращило ситуацію введення у виробництво детермінантних форм, але у жорстких умовах тривалої посухи (особливо в період цвітіння) такі форми були ще менш урожайними ніж індетермінанти. Більш позитивним виявився ефект багаторозового гетерозису у багатоконпонентних сортів селекції ННЦ «Інститут землеробства НААН». Сорти Л. Тараненко добре зарекомендували себе у виробництві, але також, при дослідженні популяційного складу було відмічено значну втрату різноманіття компонентів популяції на фоні жорстких умов вирощування, що в подальшому негативно впливало на рівень урожайності популяції загалом. Практично весь сортовий матеріал, що вирощується чи був у виробництві в минулі роки, зосереджений у колекційних зібраннях, значна частина яких знаходиться в Устимівській дослідній станції рослинництва. Щорічно з метою вивчення та опису в лабораторних та польових умовах проводиться дослідження 100–150 зразків різного еколого-географічного походження за порівняння зі стандартами та групою сортів-еталонів ознак.

У період 2022–2024 років з цією метою було висіяно 118 зразків і проведено комплекс досліджень за морфологічними ознаками, біологічними та технологічними властивостями, господарськими показниками. Такий комплексний підхід

дозволяє оцінити матеріал у контрастних умовах середовища, виділити джерела цінних за окремими чи комплексом ознак. При цьому виявляється весь спектр вимог до сорту – наявність потенційної урожайності, рівень реакції на зміну умов вирощування, як загалом, так і під впливом певних факторів (високих температур чи відсутності вологи). Аналіз таких даних дуже важливий як для виробничників, які отримують інформацію про поведінку сорту в певних умовах, що при порівнянні зі своїми кліматичними факторами дозволяє підібрати кращий сортимент для виробництва, так і для дослідників та селекціонерів, для яких важливо мати вихідний матеріал з певними параметрами продуктивних та адаптивних характеристик.

Результатами досліджень підтверджено наявність в сортових ресурсах гречки матеріалу, що здатний мати урожайність на рівні 3,0 т/га і більше. При цьому такий рівень врожайності, в сприятливих умовах 2022–2023 років, був більш характерним для сучасних вітчизняних та зарубіжних сортів. Але більшість із них мали значні коливання такого рівня у 2024 році з умовами тривалої і інтенсивної посухи та фоні високих середньодобових температур. Різноманіття погодних умов дозволило оцінити генотипи за показниками абіотичної адаптивності та виявити більш стійкий до погодних чинників матеріал. До сортів, які показали високий рівень стабільності (коливання рівня урожайності не перевищувало 25% від середнього значення) можна віднести – ‘Володар’ ($x_{\text{сеп}} = 367,4 \text{ г/м}^2$; $x_{\text{мін}} = 296,1 \text{ г/м}^2$; $x_{\text{макс}} = 426,5 \text{ г/м}^2$), ‘Єлена’ ($x_{\text{сеп}} = 324,2 \text{ г/м}^2$; $x_{\text{мін}} = 267,9 \text{ г/м}^2$; $x_{\text{макс}} = 364,5 \text{ г/м}^2$), ‘СИН 3/02’ ($x_{\text{сеп}} = 331,5 \text{ г/м}^2$; $x_{\text{мін}} = 277,4 \text{ г/м}^2$; $x_{\text{макс}} = 402,7 \text{ г/м}^2$), ‘Ольга’ ($x_{\text{сеп}} = 356,8 \text{ г/м}^2$; $x_{\text{мін}} = 289,1 \text{ г/м}^2$; $x_{\text{макс}} = 384,3 \text{ г/м}^2$), ‘Боля’ ($x_{\text{сеп}} = 374,5 \text{ г/м}^2$; $x_{\text{мін}} = 306,8 \text{ г/м}^2$; $x_{\text{макс}} = 421,1 \text{ г/м}^2$), ‘Ярославна’ ($x_{\text{сеп}} = 318,4 \text{ г/м}^2$; $x_{\text{мін}} = 271,1 \text{ г/м}^2$; $x_{\text{макс}} = 348,3 \text{ г/м}^2$), ‘Ювілейна 100’ ($x_{\text{сеп}} = 360,4 \text{ г/м}^2$; $x_{\text{мін}} = 301,6 \text{ г/м}^2$; $x_{\text{макс}} = 407,5 \text{ г/м}^2$), ‘Софія’ ($x_{\text{сеп}} = 359,4 \text{ г/м}^2$; $x_{\text{мін}} = 296,7 \text{ г/м}^2$; $x_{\text{макс}} = 401,2 \text{ г/м}^2$), ‘Надійна’ ($x_{\text{сеп}} = 317,2 \text{ г/м}^2$; $x_{\text{мін}} = 260,1 \text{ г/м}^2$; $x_{\text{макс}} = 351,2 \text{ г/м}^2$). Виявлено групу зразків, у яких рівень урожайності був досить високим, але коливання його за роками знаходилося в межах 25–40% від середнього показника: ‘Українка’ ($x_{\text{сеп}} = 341,7 \text{ г/м}^2$; $x_{\text{мін}} = 227,3 \text{ г/м}^2$; $x_{\text{макс}} = 374,2 \text{ г/м}^2$), ‘Слобожанка’ ($x_{\text{сеп}} = 314,2 \text{ г/м}^2$; $x_{\text{мін}} = 223,6 \text{ г/м}^2$; $x_{\text{макс}} = 357,0 \text{ г/м}^2$), ‘Покровська’ ($x_{\text{сеп}} = 324,6 \text{ г/м}^2$; $x_{\text{мін}} = 218,1 \text{ г/м}^2$; $x_{\text{макс}} = 349,6 \text{ г/м}^2$) та ін.